DESPRE TRADUCTOLOGIE (OBIECT DE STUDIU, STATUT, OBIECTIVE, TEORII ALE TRADUCERII)

GEORGIANA LUNGU BADEA

Studiul de față își propune să examineze pe scurt statutul pe care îl are traductologia. Abordarea interdisciplinară a subiectului, globală și complementară, s-a impus, aproape firesc, tocmai prin ponderea pe care a dobândit-o traducerea, devenită obiect de studiu al traductologiei. Explicarea sensurilor termenului traductologie, identificate în funcție de obiectul de studiu al cercetătorilor (proces, produs, modalități), este realizată prin delimitarea de traducere[1] și prin circumscrierea teoriilor traducerii.

1. OBIECT DE STUDIU: TRADUCEREA

Problemele legate de traducere au un spectru larg, mergând de la aspectele practice la cele estetice. Tipul de traducere alienantă, creație după creație, depășește limitele unei traduceri, devenind o versiune pe o temă dată, ce poate concura ori depăși originalul. Traducerile „fidele" redau conținutul informațional și echivalențele semantice, dar nu reușesc întotdeauna să se apropie de geniul artistic al creatorului. Chiar dacă nu constituie o literatură, ele fac parte din literatură, reprezentând indicele de valoare și de actualitate al acesteia. Fiecare epocă își însușește literatura universală prin traduceri. Acestea facilitează asimilarea unor opere ale trecutului și răspund, după posibilități, exigențelor și așteptărilor destinatarilor contemporani. Ele există pentru că stau sub semnul unei necesități culturale, dar și pentru că un interes imediat le impune: au devenit astăzi un instrument indispensabil pentru completarea informației. O mai amplă dezvoltare a acestor aspecte, privite din unghiul implicațiilor lor practice, imediate, se regăsește în lucrările care tratează probleme specifice.

[1] Înțelegem traducerea ca: 1. operație de traducere; 2. rezultat al acestei operații, produsul finit. Analiza procesului de traducere și a textului tradus, ca parte integrantă a traductologiei, explică dificultatea pe care o întâmpină specialiștii atunci când încearcă să definească succint traducerea: artă (traducerea literară a textelor expresive), știință (descompunerea și analizarea etapelor procesului traductiv), tehnică (transferul interlingvistic), text (rezultatul operației de traducere) etc. Traducerea ca proces se înscrie firesc în codul ligvisticii, în măsura în care orice știință, orice domeniu apelează la codul lingvistic pentu a fixa cunoștințele, principiile și ideile care îi sunt specifice.

SCL, LII, nr. 1–2, p. 45–61, București, 2001

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

Dacă traducerea textelor literare vizează recrearea frumosului în limba-țintă, traducerea textelor științifice, retransmiterea adevărului, traducerea textelor pragmatice se realizează în sincronie și se integrează perfect în epocă, traducătorul fiind contemporanul autorului. Traducerea ziaristică constituie o literatură rapidă, actuală, tratează probleme politice, economice, culturale, sociale actuale, considerată nejustificat mai ușoară. Cu toate că traducătorul este contemporanul autorilor textelor-sursă și al evenimentelor relatate, acest factor este insuficient pentru a-i asigura biculturalitatea, motiv pentru care se recurge la studiul tematic, la analiza textului, documentarea terminologică etc., în vederea transmiterii fidele a conținutului. Butada *traduttore–traditore* nu pare decât un joc de cuvinte, a cărui rațiune de a fi este eufonia, pentru că orice traducere este posibilă și obligația traducătorului este să evite trădarea textului-sursă prin infidelități frumoase sau echivalențe urâte, rămânând loial atât textului-sursă, cât și creației. Cenzura va fi făcută de public, nu de traducător ori de alți traducători. Secretele reușitei par a fi măsura exactă și lipsa exagerărilor.

Se cuvine să reamintim un adevăr, chiar dacă a devenit de mai multă vreme un loc comun, și anume că, indiferent de unghiul din care privim lucrurile, fenomenul traducerii este prea complex și proteiform pentru a putea fi fixat în tipare definitive. Traducerea este un act de cultură în care traducătorul vorbește în numele altcuiva, facilitând întrezărirea culturii străine, dar fără să poată înlocui prin traducere trăirea istorică și culturală a autorului. Astfel, dincolo de inerentele echivalențe de sens, ea are în vedere redarea, mai mult sau mai puțin inspirată, a ceea ce este considerat cvasiimposibil de tradus dintr-un sistem cultural-sursă în altul țintă. Din confruntarea cu implicitul cultural al intenției autorului, traducătorul nu iese întotdeauna învingător. În fața actului de re-creație, traducătorul ajunge, uneori involuntar, să rescrie tocmai implicitul.

Rezistențele la traducere țin mai ales de dialogul intercultural. Cu cât acesta este mai intens, cu atât este mai mică tentația explicitării, cu atât mai puține tensiuni vor apărea în traducere[2]. Amputarea textului original se produce adesea din rațiuni funcționale, comerciale uneori, educative alteori. În astfel de situații, limita dintre traducere și adaptare este destul de labilă, este în fapt o confiscare ideologică, dar și o manipulare dictată de motive simplificatoare ce stau sub semnul accesibilității ori al stereotipiei culturale sau sociale[3]. În diferența esențială

[2] A se vedea J.-L. Cordonnier, în *Traduction et culture*, Crédif, Hatier/Didier, 1995, și studiile consacrate culturalului în traducere de A. Brisset, *L'identité culturelle de la traduction. En réponse à Antoine Berman*, în „Palimpsestes", „Traduire la culture", 1998, nr. 11, Presses de la Nouvelle Sorbonne, p. 31–51, A. Chesterman, *Memetics and Translation Studies*, în *Norwegian School of Economics and Business Administration* (ed.), SYNAPS, 2000, nr. 5, p. 1–17, J.-P. Richard, *Traduire l'ignorance culturelle*, în „Palimpsestes", 1998, nr. 11, Presses de la Nouvelle Sorbonne, p. 151–160, și B. Richet, *Quelques réflexions sur la traduction des références culturelles – Les citations littéraires dans Astérix*, în M. Ballard (ed.) *Traduction à l'université. Recherches et propos didactiques*, Presses Universitaires de Lille, 1993, p. 199–222.

[3] J.-L. Cordonnier, în *op. cit.*, p. 178–179, se referă în special la literatura pentru copii și dă exemplul traducerii din engleză a poveștii *Alice în Țara Minunilor*, la care adăugăm *Viața*

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

dintre *a scrie* şi *a traduce* rezidă şi justificarea dezvăluirii implicitului[4], a atmosferei culturale. Întrucât între culturile limbilor în relaţie de traducere există şi zone „umbroase", pentru a transpune într-un univers lingvistic şi cultural determinat litera şi spiritul creaţiilor produse într-un sistem cultural diferit, traducerea şi comentariul îşi împletesc eforturile în vederea „îmblânzirii" sensurilor[5].

Împletirea vocilor (a textului şi a metatextului) este o contradicţie, aşadar un impas „practico-teoretic" totodată, din care traductologia, interesată de studiul proceselor mentale individuale care îl determină pe traducător (în funcţie de condiţiile de producere şi receptare a sensului) să opteze pentru anumite soluţii, încearcă să iasă dezvăluind partea durabilă de general din expresia concretă, manifestată verbal. Traducerea între limbi înrudite accentuează echivalenţa dinamică în traducere, care se axează pe receptorul textului-ţintă şi se realizează în funcţie de orizontul de aşteptare al acestuia. Această abordare subliniază legătura dintre traducere, ca activitate lingvistică, şi problemele de ordin cultural şi social, raportul dintre limbă, mai ales lexic, şi cultura populară „materială", corelaţia dintre limbaj şi context social[6] şi reflectarea acestora în traducere.

2. STATUTUL ŞI OBIECTIVELE TRADUCTOLOGIEI

Denumirea ştiinţei care studiază procesul de traducere în toată complexitatea lui diferă de la o şcoală de traducere la alta, de la un traductolog la altul, în funcţie de obiectele de studiu şi de obiectivele disciplinei: *teoria traducerii* (M. Pergnier, 1980), *ştiinţa traducerii, traductologie*[7], *arta traducerii* (Cary), *teoria şi practica traducerii, practico-teorie*[8], *traductosofie* (T. Ionescu), *ştiinţă a obervaţiei* (M. Ballard, Jun Xu), *praxeologie* (Ladmiral), *reflecţie asupra traducerii* (A. Berman) etc. Se

nemaipomenită a marelui Gargantua, tatăl lui Pantagruel, şi uimitoarea viaţă a lui Pantagruel, feciorul uriaşului Gargantua, povestită pentru copii de Ileana şi Romulus Vulpescu (1989). Aceeaşi problemă a referinţelor culturale este detaliată şi de Claude Romney în *Problèmes culturels de la traduction d'Alice in Wonderland en français*, în „Meta", vol. 29, septembrie 1984, nr. 3, p. 267–280.

[4] Prin *implicit* înţelegem ceea ce rămâne nespus, ceea ce conţin, de exemplu, *culturemele*, dar şi ceea ce este şi trebuie să rămână implicit pentru a putea păstra bogăţia de semnificaţii latente din textul-sursă, fără a oferi o eventuală cheie de lectură univocă.

[5] Ceea ce se şi întâmplă în cazul traducerii erudite, cum este aceea efectuată de Romulus Vulpescu poeziilor lui Charles d'Orléans, *Poezii. Balade, cântece, carole, lamente, rondeluri*, selecţie, echivalenţe româneşti, prefaţă, bibliografie, note, indici, machetă şi prezentare grafică de Romulus Vulpescu, Bucureşti, Editura Univers, 1975.

[6] Cf. Eugen Coşeriu, *Lingvistica din perspectivă spaţială şi antropologică*, Chişinău, Editura „Ştiinţa", 1994, p. 133.

[7] A fost creat, se pare, în 1972 de canadianul Brian Harris, iar accepţiile acestuia au cunoscut numeroase mutaţii chiar sub pana creatorului său. Traductologii francezi cred că Ladmiral ar fi impus denumirea ştiinţei. Dezbaterile asupra paternităţii termenului sunt sterile, deoarece acesta ar fi putut apărea simultan în mai multe limbi, asemenea altor creaţii lexicale de origine latino-greacă.

[8] Irina Mavrodin, cap. *Traducerea, o practico-teorie*, în *Modernii precursori ai clasicilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 191–209.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

mai face distincție între traductologia traducătorilor (descriptivă) și traductologia nontraducătorilor (normativă, inductivă, speculativă, științifică). Acest fapt surprinde dorința de a identifica frontierele acestei discipline și, implicit, ale obiectului ei de studiu. Chiar dacă observațiile teoretice asupra fenomenului traducerii datează de mai bine de două mii de ani[9], iar critica traducerii[10] (chiar și nesistematizată) se naște o dată cu traducerea (proces), conceptul de *traductologie* este nou (v. *supra*). Părerile uneori divergente nu fac decât să completeze imaginea diamantină a acestei noi științe[11].

Traductologia este o disciplină care, ca toate științele umane, nu oferă explicații imuabile, ci interpretări. Ladmiral atrage atenția asupra sensurilor diferite pe care le pot dezvolta corespondenții săi lexicali: germ. *Übersetzungswissenschaft* și engl. *Translation Studies*[12]. Tot el stabilește faptul că disciplina al cărei obiectiv constă în a face teoria traducerii, *traductologia,* cunoaște mai multe vârste: normativă, descriptivă, funcțională și productivă; o definește drept o praxelogie, o știință a acțiunii, a practicii de traducere, cu două tipuri de referenți, de-o parte

[9] Cicero este unul dintre primii „teoreticieni" ai traducerii, care, în tratatul *De optima genere oratorum,* a lăsat observații scrise referitoare la scopul unic al traducerii: să transmită mesajul textului-sursă, pliindu-se regulilor limbii-țintă (M. Ballard, *De Cicéron à Benjamin. Traducteurs, traductions, réflexions,* Presses Universitaires de Lille, 1992).

[10] Afirmația este susținută de nenumăratele prefețe, postfețe și note diverse anexate traducerilor.

[11] Colocviul internațional „Qu'est-ce que la traductologie?" (martie 2003, organizat de CERTA și Universitatea Artois – Arras) a avut ca obiectiv declarat confruntarea și compararea diferitelor perspective ale cercetării traductologice. Menționăm câteva dintre titlurile comunicărilor prezentate cu această ocazie pentru a oferi o imagine a atomizării traductologiei: M. Ballard, *La traductologie, science de l'observation*; C. Bouquet, *La traductologie: préhistoire et histoire d'une démarche épistémologique*, A. Chesterman, *Vers une traductologie Popérienne*; A. Dussart, *Objets et objectifs de la traductologie*; John D. Gallagher, *La théorie fonctionnelle de la traduction*; D. Gile, *L'interdisciplinarité et ses problèmes en traductologie*, J.-M. Gouavnic, *Les enjeux d'une théorie sociologique de la traduction*; L. D'Hulst, *L'apport des études descriptives de la traduction aux études littéraires francophones*, A.-M. Laurian, *Traduction: linguistique contrastive et approche culturelle*, M. Lederer, *Théories interprétatives*, M. Țenchea și Georgiana Lungu Badea, *Perspectives roumaines sur la traductologie* ș.a. [subl. n., G. L. B.].

[12] Ladmiral atrage atenția asupra conotațiilor diferite pe care le pot actualiza termenii care desemnează teoria traducerii în limbile engleză, germană și franceză; „En anglais, la catégorie *Translation Studies* connote l'épistémologie empiriste de la tradition anglo-saxone et implique par là-même une définition très large, en extension du domaine de la discipline. En allemand, le concept *Übersetzungswissenschaft* pourra être traduit littéralement en français par «science de la traduction» et pourrait [...] laisser penser qu'il s'y attache une connotation positiviste. En fait, c'est plus compliqué s'il est vrai que d'aucuns ont pu sembler céder aux tentations du scientisme, sous l'influence du triomphalisme prévala naguère en linguistique, d'autres ont su se ressouvenir de la leçon des philosophes néokantiens qui opérait une dichotomie fondamentale entre sciences exactes et «sciences humaines» pour bien marquer la spécificité épistémologique de ces dernières, en compréhension [...] c'est aussi dans ce dernier sens qu'il faut entendre le français *traductologie* qui, significativement, fait écho au terme *sociologie*", în *Les âges de la traductologie. Réflexions sur une diachronie de la théorie de la traduction,* în *L'histoire et les théories de traduction. Les Actes* (3, 5, 7), Genève ASTTI, Berne, ETI Genève, 1997, p. 20–21.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

lingvistica, de cealaltă, psihologia şi filozofia[13]. Tocmai de aceea, Ladmiral, în *Traduire: théorèmes pour la traduction,* Paris, Payot, 1979, o consideră o disciplină „bastardă", pentru că împrumută de la cele trei discipline menţionate anterior – dar nu numai –, pentru a se constitui ca disciplină autonomă, cu rolul de a răspunde problemelor ridicate de practica traducerii. După Ladmiral, obiectivul traductologiei ar trebui să fie studierea modalităţilor de a traduce un text, şi nu compararea textelor traduse. Antoine Berman[14] defineşte traductologia ca o reflecţie a traducerii asupra ei înseşi, pornind de la starea ei de experienţă şi subliniază diferenţa dintre traductologie şi filozofia traducerii, precizând că traductologia îşi are rădăcinile în gândirea filozofică, dar nu este nici autoexplicitare, nici fenomenologia naivă a actului de traducere. Scopul traductologiei nu este de a construi sau de a crea o teorie generală, pretenţie iluzorie de altfel, deoarece nu există „reţete de traducere", ci de a medita asupra diverselor forme sub care se actualizează traducerea. Pentru atingerea obiectivului astfel formulat, traductologia încearcă să răspundă multitudinii de întrebări ridicate de practica traducerii.

Statutul traductologiei constituie încă o problemă. Lingvistica, mai ales lingvistica aplicată la traducere, metodologia şi terminologia traducerii, dar şi filozofia traducerii, implicit dimensiunea psihologică a practicii traducerii, reprezintă o parte dintre sursele pe care se bazează discursul teoriilor despre traducere, realizate în circumstanţe proprii comunicării interculturale. „Ainsi l'épistémologie du discours traductologique nous renvoie-t-elle d'abord essentiellement au triangle interdisciplinaire que constituent la linguistique, la philosophie et la psychologie. A quoi ne devra pas manquer le complément de sciences sociales [...]. Par ailleurs, il est vrai qu'il y a aussi un savoir et un habitus propres aux littéraires [...] c'est l'ensemble des sciences humaines qui sont convoquées"[15], ceea ce corespunde, după traductologul francez, tendinţei epistemologice generale de a fărâmiţa marile ştiinţe tradiţionale consacrate „en autant de sous-disciplines ou «approches» qu'il y a d'objets spécifiques, quitte à y réintroduire une part importante d'interdisciplinarité".

Pentru reprezentanţii primei etape în dezvoltarea traductologiei ca disciplină, precum W. Benjamin[16], H. Meschonnic[17], G. Steiner[18] ş.a., dimensiunea complementarităţii acesteia este dată de filozofie, literatura comparată şi de istoria literaturii. Are totuşi şi o dimensiune pedagogică, prescriptivă. Adepţii traductologiei descriptive – Vinay şi Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de*

[13] *Ibidem*, p. 11, 13, 15.

[14] A. Berman, *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*, în *Les Tours de Babel. Essais sur la traduction*, 1985, Mauzevin, Ed. Trans-Europ-Repress, p. 35–150.

[15] Ladmiral, *op. cit.*, p. 18.

[16] Walter Benjamin, *Mythe et violence,* Paris, Denoël, (1916) 1971.

[17] H. Meschonnic, *Pour la poétique*, II, Paris, Gallimard, 1973, *Pour la poétique*, V, 1978, *Poétique du traducteur,* Paris, Verdier, 1999.

[18] G. Steiner, *Après Babel – Une poétique du dire et de la traduction,* traduit de l'anglais par Lucienne Lotringer, Paris, Albin Michel, 1978.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

l'anglais[19] (1958); E. Cary, *Comment faut-il traduire?* (1959); Hélène Chuquet şi M. Paillard, *Approche linguistique des problèmes de la traduction* (1987); J. Guillemin-Flescher, *Syntaxe comparée du français et de l'anglais. Problèmes de traduction* (1993); R. Jakobson, *Aspecte lingvistice ale traducerii* (1959); G. Mounin, *Problèmes théoriques de la traduction*[20] (1963); Charaudeau, *Problématique linguistique de la traduction* (1972); M. Pergnier, *Traduction et théorie linguistique* (1972); G. Garnier, *Linguistique et traduction*[21] (1985) ş.a. – înscriu traductologia în sfera lingvisticii aplicate, alături de alte cercetări complementare care ţin însă de didactica limbilor. Traductologia inductivă sau ştiinţifică[22] (Hans P. Krings, Danica Selesckovitch, Marianne Lederer, Erika Dihel ş.a.) abordează fenomenul traducerii din perspectiva psihologiei cognitive şi îşi propune să studieze „ceea ce se petrece în mintea traducătorilor"[23] şi posibilităţile de informatizare a profesiei de traducător.

Analizele contrastive care confruntă echivalenţele la nivelul sistemului limbii nu oferă şi soluţii pertinente pentru echivalenţele textuale, pentru că este imposibil să se stabilească lista completă a echivalenţelor dintre două limbi, aşa cum este imposibil să se fixeze în liste exhaustive limbajul sau gândirea umană. Această „traductologie descriptivă" recunoaşte lingvisticii rolul de ştiinţă-mamă şi instituie o rigoare metodologică în analiză.

Scopul traductologiei „productive" este altul: acela de a sistematiza ansamblul de concepţii şi principii după care se derulează procesul de traducere în vederea anticipării problemelor de traducere şi a facilitării procesului în sine,

[19] J.-P. Vinay şi J. Darbelnet (1958: 48) compară limbile menţionate atât lexical şi gramatical, cât şi din punct de vedere al mesajului. Cele şapte procedee de traducere (traducerea cuvânt cu cuvânt, calcul, împrumutul, transpoziţia, echivalenţa, modularea, adaptarea), definind strategiile de traducere literală şi oblică, pot fi folosite cu succes în funcţie de specificul limbilor aflate în relaţie de traducere. Ei privilegiază o singură traducere, căreia îi conferă caracter fix, permanent. Fără să analizeze demersul cognitiv care face posibilă traducerea, cei doi lingvişti fac estimări apriorice asupra rezultatului traducerii. Comparaţia dintre stilistica limbilor franceză şi engleză nu este suficientă pentru a considera această carte un tratat de traducere, apreciază A. Hurtado Albir în *La notion de fidélité en traduction,* Paris, Didier Eruditions, 1990, p. 26, şi împărtăşim integral opinia acestuia.

[20] G. Mounin consideră teoria traducerii o ramură a lingvisticii, deoarece, afirmă el, problemele teoretice ridicate de traducere nu pot fi rezolvate decât de lingvistică. Reducerea operaţiei de traducere doar la aspectul de lingvistică internă a textului şi ignorarea componentelor extralingvistice nu pot oferi o imagine de ansamblu şi nici norme care să funcţioneze în procesul mult prea complex al traducerii. Astfel se explică şi ezitarea lui Mounin între descrierea dificultăţilor (lingvistice) şi reglementarea activităţii de traducere: fără să prezinte o teorie, ci doar o abordare strict lingvistică a problemelor de traducere, se întreabă ce soluţie există pentru rezolvarea problemelor traducerii.

[21] G. Garnier reia nuanţat, în *Linguistique et traduction,* Caen, Paradigme, 1985, problematica analizată de Mounin (1963), fără să îşi axeze însă cercetarea pe limbă şi să pretindă de la traducere acea transparenţă care impune restituirea unui acelaşi mesaj ca în textul-sursă. El analizează mesajul în funcţie de factori lingvistici, extralingvistici şi de contextul de comunicare.

[22] Ladmiral, *Les âges de la traductologie. Réflexions sur une diachronie de la théorie de la traduction,* în *L'histoire des théories de traduction,* lucr. cit., p. 26.

[23] *Ibidem,* p. 32–35 [trad. n., G. L. B.]

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

pornind de la o psihologie globală, nici psihocognitivă, nici psiholingvistică, dar, în orice caz, o psihologie a personalității. Traductologia viitorului este productivă, afirmă Ladmiral, şi are ca obiectiv armonizarea unui ansamblu de concepte şi de principii capabile de a anticipa şi de a uşura practica de traducere[24]. Traductologia speculativă şi filozofică, cea de-a cincea vârstă pe care o identifică Ladmiral, se înrudeşte cu filozofia, dar, înainte de toate, este o ştiință umanistă în care cunoaşterea empirică „ne s'y déploie pas sans déboucher sur des horizons philosophiques". Traductologia, deşi este una dintre ştiințele „imprecise"[25], ca toate disciplinele umaniste, are o valoare specifică, nu este cu nimic mai prejos, valoric vorbind, decât ştiințele exacte şi nici mai puțin necesară construirii ştiinței şi civilizației. Totuşi, traductologiei i se recunoaşte un anumit tip de scientificitate, altul decât cel al ştiințelor exacte.

Considerarea traductologiei ca o disciplină nouă provine dintr-o anumită confuzie a aspectului calitativ şi a celui cantitativ[26]. Este adevărat că în a doua jumătate a secolului al XX-lea asistăm la o proliferare a studiilor efectuate asupra traducerii (proces şi produs finit), dar, în 1963, Georges Mounin putea încă să afirme că nu există o bibliografie generală. După această dată însă, volumul lucrărilor dedicate traducerilor este în creştere continuă.

Ampla dezvoltare a traductologiei a fost determinată de creşterea spectaculoasă a numărului de traduceri, influențată şi de exigențele comunicării într-o lume în continuă transformare. Ca orice formă de comunicare, traducerea este o activitate complexă care ține cont de intersubiectivitate şi de intercultural în sensul larg, creând un sistem de echivalențe dinamic şi deschis. De aceea, lingvistica trebuie să ofere „une culture qui dépasse la linguistique [car] c'est d'une formation large que nous avons besoin"[27]. O asemenea formare bazată pe ştiințele cognitive, născute din logica matematică şi din cibernetică, dar şi pe neuroştiințe subliniază din nou ideea de interdisciplinaritate[28].

Cercetarea acestor aspecte din perspectiva implicațiilor lor practice se regăseşte în discursurile variate despre traducere. Dacă privim fenomenul traducerii prin prisma rolului pe care îl joacă în comunicare şi în cultură, se poate înțelege că doar fragmentarea în obiecte şi subobiecte de studiu poate oferi imaginea reală a complexității abordărilor. Ştiință relativ recentă, traductologia aduce incontestabil un spor de înțelegere în chestiunile filologice respective. Deoarece traducerea nu oglindeşte numai cultura limbii-sursă, adică spiritul poporului-sursă, ci şi cultura limbii-țintă, atitudinea acestuia față de alte culturi, concepte, idei, fenomene.

[24] *Ibidem*, p. 41–42.

[25] Cf. Abrahams Holes, *Les sciences de l'imprécis*, Paris, Seuil, col. „Points–Séries", 1995.

[26] V. şi G. Garnier, *Linguistique et traduction*, Caen, Paradigme, 1985, p. 16.

[27] Antoine Culioli, *Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations*, Tome 1, Paris, Ophrys, 1990, p. 160.

[28] Marcel Voisin, *Dialectique interculturelle et dialogue des idées en traduction*, în *L'histoire des théories de traduction*, lucr. cit., p. 69–78.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

Problemele traductibilității absolute și ale intraductibilității (mai ales în cazul traducerii de poezie[29]) sunt strâns legate fie de structura diferită a limbilor – am numit aici obstacolul lingvistic –, fie de realitățile psiho-socio-etnologice – și am menționat aici obstacolul cultural. Obstacolul cultural subliniază dificultatea sporită a traducerii, atunci când nu există un sistem de descriere etnografică, așadar diferențele care există între atitudinile și comportamentele unor spații lingvistice. Obstacolul pur lingvistic poate fi depășit, după Vinay și Darbelnet (1958), în șapte feluri diferite sau în mai multe, după Delisle[30] sau G. Garnier, deoarece limbile, după cum afirmă R. Jakobson, se deosebesc mai puțin prin ceea ce pot spune (toate pot spune totul, cu mai multe sau mai puține cuvinte) și mai mult prin ceea ce trebuie să spună (cum trebuie să spună). Astfel, traducerea devine o căutare înverșunată a echivalentului cel mai apropiat de mesajul care trebuie transmis dintr-o limbă în alta. Și aici intervine f i d e l i t a t e a.

Fidelitatea este ca o piatră prețioasă: se dobândește cu greu. Aspect esențial în teoria și practica traducerii, fără de care traducerea nu ar trebui concepută. Fidelitatea este marcată de constrângerile materiale, comerciale, editoriale și, mai ales, de cele ideologice și politice[31]. Raportul dintre original și traducere nu poate fi neglijat. Noțiune-cheie în reflecțiile asupra traducerii, conceptul de f i d e l i t a t e cunoaște o diversificare de formule și accepțiuni. Cui trebuie să îi fie fidel traducătorul? Limbii-sursă? Limbii-țintă? Destinatarului traducerii? Epocii de creație? Intenției autorului? Față de cine trebuie să funcționeze obligația de fidelitate? Este legitim să privăm o instanță de acest drept în favoarea alteia? Se apreciază că a traduce fidel înseamnă să nu traduci nici prea literal, nici prea liber, nici prea servil, nici prea interpretativ, pentru a respecta statutul și rolul traducerii de act de comunicare[32]. Traducerea este ceea ce vrea traducătorul ca ea să fie.

Când traducerea exploatează doar principiile literare ale unei epoci, se obțin numai imitații, care nu se aseamănă nici cu originalul (ca stil ori intenție), nici cu autorul autohton care servește drept model de imitație. Identitatea în traducere privește sensul și efectul produs și se bazează pe echivalențe de sens. Traducerea unică este cu siguranță iluzorie, întrucât fidelitatea față de sens se realizează în funcție de o mulțime de factori, între care se creează o simbioză. Prin urmare, critica traducerii are în vedere și subiectivitatea traducătorului (traduceri posibile), strategiile de traducere folosite (literală, liberă, interpretativă și de adaptare), istoricitatea și efectele distanței temporale și culturale dintre textul de origine și

[29] Solomon Marcus, *Cum depinde un text de limba în care a fost scris* (*Interpretându-l pe Soresc*u), în SCL, XXXV, 1984, nr. 4, p. 288–296.

[30] Jean Delisle, *L'analyse du discours comme méthode de traduction,* Ottawa, Editions de l'Université de l'Ottawa, 1980, și *Traduction raisonnée,* Presses Universitaires de l'Ottawa, 1993.

[31] Subiectul a fost dezvoltat de John Milton în expunerea *Politique et traduction,* la colocviul „Qu'est-ce que la traductologie?", Arras, martie 2003, și exemplificat cu situația traducerilor și statutul traducătorilor din dictaturile țărilor sud-americane.

[32] A. Hurtado Albir, *La notion de fidélité en traduction,* Paris, Didier Eruditions, 1991, p. 100–105.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

textul tradus (care duc la traduceri plurale cu sau fără variante intermediare), traducerile interne (datorate constrângerilor lingvistice şi extralingvistice, dar şi evoluţiei limbii-sursă), funcţionalitatea tipului de text tradus (care impune aplicarea specifică a strategiilor de traducere: traducere poetică sau recreare, traducere tehnică, traducere de vulgarizare etc.), mediile culturale şi lingvistice sursă şi ţintă.

Astfel, obiectivul cercetării traductologice devine intenţia de a înţelege raţiunea culturii şi raţiunile traducerii determinate de această cultură, deoarece intenţia culturii este o structură funcţională exterioară obiectelor şi care guvernează folosirea limbii.

În funcţie de tipul de abordare a variatelor dificultăţi de traducere, se pot schiţa marile orientări ale studierii traducerii, după cum urmează: 1) problematica traducerii textelor literare (contemporane creaţiei şi traduse în altă epocă decât cea de apariţie), unde trebuie să se ţină cont de evoluţia internă a textului-sursă şi evoluţia externă a limbii-ţintă, de gusturile publicului receptor; 2) problematica textelor neliterare sau tehnico-ştiinţifice; 3) problematica traducerii textelor didactice (în învăţarea limbilor străine). În conturarea oricărei teorii a traducerii se au în vedere relaţiile traductologiei cu lingvistica, antropologia, teoria comunicării, sociologia, psihologia şi istoria, ştiinţele economice, teoria literaturii etc., iar, în cazul traducerii automate şi al traducerii asistate de calculator, raporturile lor cu ştiinţele exacte (matematica, informatica şi cibernetica). Uneori, discipline distincte, ca lingvistica şi teoria literaturii, teoria culturii, sociolingvistica etc., îşi apropriază teoriile traducerii. O dezbatere asupra ponderii acestor discipline poate fi discutată, dar, mai important, nu prezintă interes pentru că determină o stagnare a cercetării.

3. TEORIILE TRADUCERII. TIPOLOGII

Tipologia teoriilor traducerii cunoaşte diferite concretizări. După E. A. Nida, în *Toward a Science of Translation* (1964), clasificarea din punct de vedere cronologic se prezintă astfel: 1) teoria filologică, cu accent pe textele literare; 2) teoria lingvistică, interesată în special de corespondenţele gramaticale, lexicale etc. şi 3) teoriile sociolingvistice, care concep traducerea ca pe un element al unui proces de comunicare mai complex. Această clasificare se bazează pe variaţiile în timp ale centrului de interes al analizelor şi descrierilor. Limitele teoriilor traducerii nu sunt clar prescrise, înregistrându-se încălcări ale ariilor specifice. Observaţia este valabilă şi pentru celelalte tipologii ale teoriilor traducerii. Chiar dacă pentru unii teoreticieni aspectul lingvistic este cel mai important, celelalte aspecte nu sunt auxiliare sau facultative. Edmond Cary crede că traducerea literară nu este o operaţie lingvistică, ci una literară, pe aceeaşi direcţie situându-se şi Efim Etkind, care apreciază traducerea drept un act de creaţie de gradul doi, dar subliniază că aceasta nu poate ignora problemele lingvistice. Ca orice activitate artistică, traducerea literară se bazează pe alegeri şi conţine, prin urmare, o parte deloc

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

neglijabilă de creație. Cum se poate împăca o activitate creativă cu exigențele criteriului de fidelitate (a nu se confunda cu servilismul) este întrebarea care așteaptă încă un răspuns mai puțin opac.

Louis G. Kelly afirma[33] că o teorie globală a traducerii ar trebui să aibă trei componente: 1) să specifice funcțiile și scopurile traducerii; 2) să descrie și să analizeze operațiile; 3) să efectueze critica relațiilor dintre scopuri și operații.

Deoarece orice traducere interlinguală implică procese de transformare de natură lingvistică, constituirea unei teorii ar trebui să țină seama de teoria lingvistică generală, de aplicarea acesteia mai întâi la descrierea celor două limbi, considerate în relație de traducere, și după aceea de analiza proceselor de transformare dintr-o limbă în alta și de problemele specifice legate de natura textului de tradus.

Tipologia propusă de Al. Ljudskanov[34], bazată pe teoria comunicării, se situează la granița dintre lingvistică, cibernetică și matematică. Ljudskanov arată că orice act de comunicare este compus din schimbări intersemiotice asemenea celor din procesul de memorizare la om, din mecanismul biologic al percepției vizuale ori din înregistrarea sunetului pe un disc care presupune multiple transformări (semnale acustice, impulsuri electrice, oscilații mecanice). Elementul comun al tuturor acestor transformări este informația invariantă din care se nasc conceptele de f i d e l i t a t e și f i a b i l i t a t e. Fiind foarte greu de garantat că informația nu a variat în timpul transformării din textul-sursă în textul-țintă, trebuie definită cu maximum de precizie i n f o r m a ț i a și precizate m i j l o a c e l e care o vehiculează. Definiția dată traducerii interlinguale de Ljudskanov este în acord cu analiza comunicațională: operația de traducere este un ansamblu de transformări, de substituiri de semne ale mesajului de intrare în semne aparținând unui alt cod, păstrând atât cât este posibil din cauza entropiei o informație invariantă în raport cu sistemul de referință dat[35].

3.1. Teorii ale traducerii inspirate de teoriile literare

Teoriile traducerii de tip literar se referă la traducerea operelor literare și, în special, la traducerea de poezie, fiind puternic marcate de ideile semioticienilor referitoare la lecturile plurale (R. Barthes) sau la opera deschisă (U. Eco), care postulează reconstruirea sensului prin intermediul cititorului, respectiv traducătorului

[33] În *The True Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West*, Oxford, Blackwell, 1979, p. 1.

[34] A. Ljudskanov, *Traduction humaine et traduction automatique*, Paris, Dunod, 1968, p. 48.

[35] *Ibidem*, p. 43. Ideile lui Ljudskanov au fost reluate de traductologii contemporani care descriu procesul de traducere cu ajutorul etapelor de deverbalizare (decodarea semnificanților textului-sursă în vederea identificării conceptelor), respectiv reverbalizare (aflarea semnificanților textului-țintă pornind de la conceptele identificate în textul-sursă. Cf. Georgiana Lungu Badea, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii* (sub tipar).

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

şi al cititorului[36]. În Statele Unite, aceste teorii, marcate intens de Ezra Pound, au luat naştere în *Writing and Creativity Workshops* şi în *Translation Workshop*. Nucleul teoriei lui Pound este conceptul de e n e r g i e a l i m b i i, o energie particulară creată de sedimentarea experienţelor şi trăirilor istorice ale unei culturi. Această teorie a traducerii de tip literar a dus la crearea şcolii de traducere de la Amsterdam, *Polysystem Theory*, condusă de Holmes. În accepţia teoreticienilor acestei şcoli, A. Berman, J.-S. Holmes, Robel, Roubaud, cărora li se adaugă şi englezoaica S. Bassnet, literatura tradusă devine un gen literar, studiat din perspectiva contribuţiei pe care o aduce în cultura traducătoare, în limba-ţintă.

Teoria traducerii de tip literar, de poezie mai ales, lansată şi practicată de şcoala cehă, are la bază principii structurale şi porneşte de la teoriile poetice. Potrivit acestora, particularităţile şi trăsăturile stilistice au o existenţă în sine, deci se pot separa de conţinut. Aşadar, traducătorul va izola conţinutul poeziei de forma acesteia, îl va traduce şi abia apoi va „transfera" elementele stilistice, adică va înlocui procedeele stilistice specifice limbii-sursă cu procedee stilistice proprii limbii-ţintă. Dificultatea misiunii traducătorului nu constă numai în restituirea fidelă a conţinutului raţional şi a armoniei fonice adecvate textului-sursă, ci, mai ales, în restituirea inefabilului. În cazul unei traduceri infidele, poetul pierde posibilitatea de a fi receptat corect şi integral. De aceea frumoasele infidele, răstălmăciri în fapt, nu sunt de preferat urâtelor fidele. Traductologul urmăreşte modul şi gradul în care traducătorul îşi atinge scopul: îmbinarea conţinutului expresiei poetice şi sunetelor evocatoare de imagini poetice.

Conform principiilor acestei teorii, un mare poet ar trebui să traducă un mare poet, întrucât o traducere literară este un act de mare afinitate între doi scriitori (scriitor-sursă şi scriitor-ţintă sau scriitor-traducător). Traducerea de poezie este un dialog între două personalităţi[37]. Vorbind despre teoria traducerii de tip literar, J.-L. Cordonnier operează cu două concepte: e m p a t i e, desemnând în traducere capacitatea traducătorului de a se identifica cu autorul, şi e x o t o p i e[38], care caracterizează, în traducere, plasarea traducătorului în rolul intermediarului.

[36] Avem în vedere următoarele lucrări de referinţă ale lui Umberto Eco: *La structure absente. Introduction à la recherche sémiotique*, Mercure de France, 1972, *Sémiotique et philosophie du langage*, Paris, Presses Universitaires de France, 1988, *L'œuvre ouverte*, Paris, Seuil, 1990, *Lector în fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative*, Bucureşti, Editura Univers, 1991, *Les limites de l'interprétation*, Paris, Grasset, 1992, *La recherche de la langue parfaite. Dans la culture européenne*, Paris, Editions du Seuil, 1999, coll. „Faire l'Europe".

[37] Marcel Voisin, *Dialectique interculturelle et dialogue des idées en traduction*, în *L'histoire et les théories de traduction*, lucr. cit., p. 69–78.

[38] În *Traduction et culture*, Crédif, Hatier/Didier, 1995, p. 138–140, J.-L. Cordonnier precizează că termenul e m p a t i e, preluat în traductologie de la Bahtin, prin Teodorov, termen care defineşte în literatură şi estetica receptării facultatea sau capacitatea romancierului de a se identifica cu personajele sale, se referă în traductologie la capacitatea traducătorului de a se identifica cu autorul. E x o t o p i a se opune e m p a t i e i şi, literalmente, înseamnă „a se situa în afara personajelor" pentru a le permite să existe, pentru a le asigura autonomia, independenţa.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

Pornind de la ideea bahtiană, conform căreia înțelegerea este interculturală, dialogul nu trebuie să determine identificarea absolută, dar trebuie să se realizeze în continuitatea diferenței culturale, astfel încât îmbogățirea să se producă sistematic în aceeași limbă, dar și în altele[39].

3.2. Teorii ale traducerii inspirate de semiotică

Constructivismul, conceput ca o abordare epistemologică, nu ca o doctrină, beneficiază de avantajul clarității, de interdependența dintre obiect și subiect: ceea ce există și se cunoaște poate fi construit de observatorii care devin astfel zămislitorii sensului. Durieux arată că, în cadrul acestei paradigme, realitatea este o construcție socială și subiectivă, limba nu mai este considerată o unealtă pre-existentă folosirii ei, ci o materie vie, care suferă mutații: se naște, moare și se transformă, iar textul prezintă o dimensiune verticală care transcende secvențialitatea orizontală a frazelor, corespunzătoare înlănțuirii ideilor, argumentelor, elementelor descriptive, prescriptive etc.[40] Fraza este incontestabil un obiect lingvistic, dar textul este un obiect hermeneutic. Construindu-și interpretarea, cititorul participă, își proiectează în text personalitatea, bagajul cognitiv, viziunea sa asupra lumii[41]. Între cititor și text există o relație de interdependență, de interactivitate. Așadar, sensul se formează în urma fuziunii care se produce în mintea cititorului între cunoștințele sale lingvistice și cunoașterea condițiilor de enunțare a textului, a subiectului tratat și a subiectelor conexe. Sensul rezultă, deci, dintr-o interpretare, proces activ și constructiv, în care cititorul își proiectează propria subiectivitate.

Conform deziderateloor acestei teorii, traducătorului îi revine sarcina de a depista intenția autorului (sensul), pornind de la ce este spus (cuvintele care compun textul), astfel încât să redea inteligibil în limba-țintă textul de origine. Sensul este deci obiectul traducerii, aceasta fiind asimilată unui act de comunicare. Partizanii aceastei teorii consideră textul-sursă drept libera manifestare a intenției autorului (intenționalitatea acestuia) și dincolo de aspectul hermeneutic; sunt interesați de aspectul cultural, de strategia de adaptare – aflată la jumătatea distanței dintre normă și creație – pe care o urmează traducătorul. Din teoria interpretativă a traducerii a luat naștere teoria de adaptare a traducerii, asociată cu

[39] Traducătorii și teoreticienii români împărtășesc aceeași idee. Astfel, P. Miclău, în *Cuvântul traducătorului* la *Poezii* de V. Voiculescu, București, Editura Minerva 1981, p. 71–78, conștient de prioritatea pe care poetul o acordă semnificatului în defavoarea semnificantului, stabilește ca primă etapă în traducerea de poezie, păstrarea realizărilor semantice ale creatorului, iar ca etapă secundară, revizuirea aspectelor prozodice în vederea recuperării structurilor de versificație – rimă și măsură. Acest demers, mărturisește el, l-a aplicat și în traducerea poeziei lui Blaga.

[40] Ch. Durieux, *Les théories de la traduction: approche épistémologique*, în *L'histoire et les théories de traduction*, p. 469–470.

[41] U. Eco, *Les limites de l'interprétation*, Paris, Grasset, 1992, p. 22.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

conceperea traducerii ca act de comunicare, focalizându-şi interesul pe doi factori esenţiali: destinatarul şi destinaţia sau misiunea (finalitatea) textului.

3.3. Teorii ale traducerii de tip lingvistic

Dezbaterea asupra teoriilor traducerii de tip lingvistic este şi mai generoasă decât precedenta. Acestea cunosc mai multe subtipuri, în funcţie de aspectul cercetat (lingvistică contrastivă, paralelism între traducere şi interpretare, pragmatică, psiholingvistică) şi sunt materializate în numeroase lucrări de referinţă. G. Mounin se inspiră în *Les problèmes théoriques de la traduction* (1963) de la A. Feodorov[42], dar şi de la Vinay şi Darbelnet. Dintre teoreticienii care au aprofundat această orientare mai amintim: Catford, *A Linguistic Theory of Translation* (1965), K. Reiss şi H. Vermeer, care stabilesc fundamentele unei teorii a traducerii în *Grundlegung einer Translationstheorie* (1984).

Unele dintre aceste teorii ale traducerii se concentrează numai pe aspectul fonologic, altele se ocupă de realizările traductive la nivel lexico-semantic, un interes particular prezentându-l numele proprii şi jocurile de cuvinte (în care se exploatează echivocul semnificanţilor ale căror semne se aseamănă, dar ai căror semnificaţi sunt diferiţi), iar altele se localizează pe diferite planuri de comparaţie (sintactico-morfologic, stilistic etc.).

3.3.1. Teoriile lingvistice ale traducerii bazate pe contrastivitate

Elaborarea unei teorii a traducerii de tip lingvistic se face pornind de la observarea obiectelor independente, existente doar în dimensiunea lor orizontală, textul-sursă şi textul-ţintă, reductibile la secvenţe de fraze, chiar cuvinte. Conform acestor date, traducerea este definită ca fiind punerea în contact a două limbi, altfel spus, conversiunea unui cod lingvistic într-un alt cod lingvistic. În paradigma constructivistă, construirea unei teorii porneşte de la analiza procesului prin care se trece dintr-o limbă în alta[43]. Doar ceea ce este spus este luat în considerare[44]. Traducătorul păstrează distanţa faţă de realitatea obiectivă şi execută o transcodare scrupuloasă a secvenţelor de cuvinte care alcătuiesc textul-sursă. Traductologului îi revine sarcina de a compara textul-sursă şi traducerea acestuia. Rolul său, prin prisma acestei paradigme, este de a concepe legi pornind de la o abordare fragmentară (cuvintele şi corespondenţele lor). Aşadar, va încerca să sistematizeze traducerile posibile (observarea corespondenţelor, evidenţierea divergenţelor şi

[42] A. Feodorov, *Introduction à la théorie de la traduction,* Moscou, Institut des littératures en langues etrangères, 1953.

[43] În *Les théories de la traduction: approche épistémologique,* în *L'histoire et les théories de traduction,* p. 477, Durieux arată că, în virtutea axiomei ontologice, realitatea, pentru noi orice obiect lingvistic, este tangibilă şi fragmentabilă. Astfel, limba este considerată o realitate obiectivă, iar textul, o entitate închisă, vehiculând un singur sens. Prin urmare, nu există nici o relaţie între subiect (cititor) şi obiect (text). Textul este o realitate exterioară cititorului, independentă faţă de el, care precedă actul lecturii.

[44] Cf. P. Newmark, *Approches to Translation,* Oxford, Pergamon Press, 1988, p. 73.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

calcularea valorilor de frecvenţă) şi să aplice proiectele de legi unor texte netraduse pentru a vedea dacă rezultatele sunt cele scontate.

Spre deosebire de precedenta orientare, teoria traducerii elaborată de Catford, *A Linguistic Theory of Translation,* 1965, este inspirată din lingvistica sistemică şi de gramatica funcţională, aşa cum sunt concepute de M. A. K. Halliday în *Categories of the Theory of Grammar,* 1961. În centrul teoriei sale, Catford situează noţiunea de e c h i v a l e n ţ ă, pe care fiecare traducător o tratează din punctul său de vedere specific, pentru a propune, în cele din urmă, soluţii care decurg firesc din examinarea întreprinsă. „Orice teorie a traducerii postulează o teorie a semnificaţiilor; aceasta implică, la rândul ei, o explorare a înţelegerii a cărei sarcină este de a concepe ansamblul de instrumente necesar comparării semnificaţiilor"[45]. Nida reproşează teoriilor emise de Catford, de Vinay şi de Darbelnet faptul că se ocupă doar de *parole,* în sensul saussurian al termenului. Aceştia deosebesc sensul de stil, deoarece consideră sintaxa şi stilul două maniere de transmitere a mesajului, şi nu elemente lingvistice intrinsece acestui mesaj.

Opoziţia dintre apărătorii literalităţii şi partizanii rescrierii este redată de relaţia celor două curente antagoniste: teza contrastivistă şi teza interpretativă de sorginte semiotică. Teza constrastivistă pune accentul pe transcodarea lingvistică a spusului, pe fidelitatea faţă de literă, în timp ce teza interpretativă recomandă căutarea intenţiei autorului, interpretarea sensului, fidelitatea faţă de spirit.

3.3.2. Teorii ale traducerii bazate pe lingvistica textului

Lingvistica textului a dus la conştientizarea faptului că traducerea se face în context, deci se traduce modul de folosire a limbii, vorbirea, cuvintele contextualizate, deoarece acestea nu au un sens dat o dată pentru totdeauna, ci au sensuri contextuale. Conform acestor teorii, sensul textului nu este în text, el vine către text în urma receptării lui de către cititor. Teoria traducerii bazată pe lingvistica textului[46], tributară teoriei acţiunii, conform căreia sensul oricărei acţiuni depinde de scopul, de finalitatea acesteia, a evoluat spre *Skopostheorie*[47].

[45] G. Garnier, *Linguistique et traduction*, Caen, Paradigme,1985, p. 40 [trad. n., G. L. B.].

[46] V. şi J.-M. Adam, *Linguistique textuelle: des genres de discours aux textes*, Nathan-Université, Paris, 1999.

[47] Conceptele-cheie cu care operează creatorii acestei teorii sunt: f u n c ţ i a t e x t u l u i, f i n a l i t a t e a a c e s t u i a, t i p u l d e t e x t. Ei identifică următoarele tipuri de texte pertinente pentru traducător: informative, estetice şi apelative, fiecare determinând alegerea unor strategii specifice. Există însă şi constrângeri obiective sau externe, de natură materială sau editorială, care pot interveni şi modifica funcţia unui text, finalitatea acestuia, impunând astfel o strategie de traducere care să coincidă obiectivului nou determinat. A se vedea, în acest sens, K. Reiss, în *La critique des traductions. Ses possibilités et ses limites. Catégories et critères pour l'évaluation pertinente des traduction,* Artois Presses Université, 2002, tradusă din germană de Catherine Bocquet, respectiv K. Reiss şi Hans J. Vermeer, în *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, Niemeyer, 1984.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

3.4. Teorii ale traducerii bazate pe teoria interpretativă[48]

Teoria traducerii care exploatează teoria interpretativă (interpretarea ca traducere orală) este reprezentată de şcoala pariziană E.S.I.T., condusă de D. Seleskovitch şi M. Lederer. Teoria interpretativă porneşte de la observaţiile înregistrate în timpul traducerilor orale (interpretare simultană, interpretare consecutivă[49] etc.), în care memoria are un rol substanţial în reţinerea sensului. Deoarece traducerea nu există dacă sensul nu este reţinut, cercetătoarele au disecat natura sensului: implicit şi explicit, şi au analizat traducerile la nivel de cuvânt, frază, text în funcţie de bagajul cognitiv şi de complementele cognitive[50].

3.5. Teorii ale traducerii marcate de psiholingvistică

3.5.1. Teoriile experimentale ale traducerii

Teoria experimentală a traducerii, fundamentată pe psiholingvistică[51], intenţionează să înţeleagă ceea ce se întâmplă în mintea traducătorului, pe baza metodelor de observaţie introspectivă aplicate fenomenului traducerii[52]. În mod cert, aceste cercetări exploatează datele lingvistice şi pragmatice, atunci când analizează protocolurile deverbalizării şi reverbalizării, precum filozofia ştiinţelor[53]. Studiile de acest gen au dat naştere şi altor perspective în cercetarea traductologică

[48] Teoria interpretativă este cunoscută şi sub denumirea de „teoria şcolii din Paris E.S.I.T." (Ecole Supérieure d'Interprétation et de Traduction). A nu se confunda cu teoria interpretativă, de natură semiotică. Interpretarea, formă orală de manifestare a traducerii, cunoaşte mai multe realizări: interpretare simultană (la cască în cabină), interpretare consecutivă (bazată pe luarea de notiţe şi traducerea lor), interpretare ad-hoc (mediere a discuţiilor dintre parteneri de afaceri), interpretare prin şuşotire etc. Orientarea ştiinţifică a acestei instituţii se bazează pe primele cercetări de psiholingvistică efectuate în 1971 de către D. Seleskovitch, pornind de la studiile Tatianei Slama-Cazacu, prima lingvistă care a înţeles specificul activităţii de interpretare, după spusele lui Lederer (Colocviul de la Arras, 2003). Centrul de cercetare traductologică, format din cercetători care dispun de o cunoaştere empirică a traducerii profesionale, a dezvoltat şi aprofundat teoria interpretativă a traducerii. Această teorie a deschis calea unei metodologii inovatoare, deoarece exploatează în special baza comunicativă şi cognitivă a procesului de traducere, în detrimentul bazei lingvistice. Cu toate acestea, strategiile de redactare nu sunt neglijate. Metodologia E.S.I.T. reconsideră, din perspectivă traductologică, conceptele utilizate în ştiinţele cognitive, ale limbajului şi comunicării: sens / semnificaţie; corespondenţă / echivalenţă; limbă / vorbire / discurs; bagaj cognitiv / context cognitiv.

[49] D. Seleskovitch şi M. Lederer, *Interpréter pour traduire*, Paris, Didier Eruditions, 1986, M. Lederer, *La traduction simultanée. Expérience et théorie*, Paris, Lettres Modernes, Minard, 1981, şi *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*, Paris, Hachette, 1994.

[50] M. Lederer, *La traduction aujourd'hui*, Paris, Hachette, 1994, p. 37.

[51] Lucrarea lui H. P. Krings, *Was in den Köpfen von Übersetzern Vorgeht*, Tübingen, Gunter Narr, 1986, este de referinţă în domeniu.

[52] Aspecte similare sunt menţionate şi în lucrările lui J. Dancette şi N. Ménard, *Modèles empiriques et expérimentaux en traductologie: question d'épistémologie*, în „Meta", 41/1, mars 1996, Numéro spécial: „Le processus de traduction", www.fas.umontreal.ca/LING/Dancette/meta.doc., şi J. Dancette, *Parcours de traduction. Etudes expérimentales du processus de traduction*, Presses Universitaires de Lille, 1998.

[53] Cf. A. Chalmers, *Qu'est-ce que la science?*, Paris, Editions de la Découverte, 1987.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

ce îşi stabileşte ca obiect de studiu etnotraducerea. O altă categorie a acestor studii experimentale se înscrie mai degrabă în domeniul informaticii decât al ştiinţelor limbajului uman şi este reprezentată de simularea cibernetică a procesului de traducere (traducere automată, traducere asistată de calculator, traducere umană asistată de calculator).

3.5.2. Etnotraductologie

Studiile experimentale au determinat şi alte tipuri de cercetări. Astfel, dezvoltarea etnoştiinţei[54] a determinat apariţia unor noi perspective în cercetarea fenomenelor lingvistice: etnolingvistică, etnometodologie, etnosemiotică[55], etnosemantică[56]; etnotraductologie[57] etc.

Etnotraductologia analizează concepţii latente, interiorizate şi semiconştiente, prejudecăţi traductive, idei preconcepute despre un fenomen sau o activitate încă necunoscută sau încă nepracticată şi efectul lor asupra activităţii în sine. Nu este vorba despre un refuz al principiilor general acceptate de traducători şi clar formulate de comunitatea traductologilor, ci despre presupunerile speculative pe care le poate avea şi, eventual, emite o persoană, în cazul nostru traducător în devenire, despre un proces sau despre un produs (rezultat) cu desăvârşire necunoscut emiţătorului de presupoziţii (prejudecăţi) traductive. Etnotraductologia exploatează rezultatele din domeniul etnoştiinţei şi le aplică în traducere, concentrându-se pe actantul acestui proces, studentul-traducător[58].

Interesul pentru cunoaştere şi înţelegerea activităţii de traducere, precum şi pentru stabilirea etapelor acesteia, i-a determinat pe cercetători să stabilească modele de traducere, pe baza unor cunoştinţe şi date care conjugă datele teoretice anterior menţionate şi pe cele din diverse domenii de activitate: comunicare, cibernetică, semiotică, literatură, psihomecanică.

4. CONCLUZII

Abordări diferite ale problemelor traducerii pun în evidenţă aspecte diferite şi soluţii inedite, fără ca vreuna dintre aceste teorii să le anihileze pe celelalte; dimpotrivă, ele se completează şi duc la conturarea unei viziuni de ansamblu a

[54] Dintre studiile lui H. Garfinkel, părintele acestei discipline, menţionăm lucrarea *The Origins of the Term Ethnomethodology,* în *Ethnomethodology,* tradusă în franceză: *Sur les origines du mot ethnométhodologie,* în *Arguments ethnométhodologiques,* 1984.

[55] A. J. Greimas şi J. Courtès, *Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage,* Tome I, Paris, Hachette, 1979, p. 134–136.

[56] O. Ducrot, T. Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage,* Paris, Edition du Seuil, 1972, p. 86.

[57] B. Stefanink, *Ethnotraductologie: ethnoscience et traduction,* în M. Ţenchea (éd), *Etudes de traductologie,* Timişoara, Editura Mirton, 1999, p. 76–100.

[58] Idem, *L'ethnotraductologie au service de l'enseignement de la traduction centré sur l'apprenant,* în „Le langage et l'homme", 1995, nr. 4 (octombrie), p. 289–293.

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)

fenomenului traducerii. Deşi reflecţiile asupra traducerii se dezvoltă mult după 1949, cercetarea ia amploare mai ales după 1960, când germenii teoriilor încep să rodească. Teoriile traducerii, funcţionale, experimentale sau de altă natură, integrează cercetări din domenii adiacente: lingvistica, psihologia, sociologia, etnologia etc., având la bază fie tipurile de texte supuse traducerii, fie destinatarul textului original.

Am arătat că orice teorie de traducere are la temelie o anumită abordare a fenomenului traducerii. Prin urmare, orice teorie de traducere întrezăreşte şi tratează o anumită problematică a fenomenului traductiv, iar concluziile sale nu anihilează rezultatele altor cercetări sau abordări. Astfel, diferitele perspective de tratare a traducerii se întrepătrund pentru a crea cadrul complementar şi interdisciplinar adecvat studierii de ansamblu şi în ansamblu a traducerii. În planul abstract al problematicii traducerii, pe care l-am conturat mai sus, se pot situa şi alte teorii ale traducerii.

Sur la traductologie (objet d'étude, statut, objectifs, théories de la traduction)

(R é s u m é)

Le présent article reprend les définitions qui ont tentés ces dernières décennies de cerner la notion de *traductologie*. L'hétérogénéité et la complexité de l'objet d'étude de la traductologie ont été progressivement et consécutivement traitées afin de rendre clair le statut de la traductologie. Cette réflexion sur la traduction – conçue comme résultat et opération – et sur les théories de la traduction développées à l'intérieur d'autres disciplines ou sciences, laissant délibérément de côté les modèles du processus de traduction, nous a permis de souligner l'interdépendance des recherches descriptive, normative, productive ou inductive, d'une part, et la légitimité de l'atomisation qui existe en traductologie.

Timişoara, str. Traian Lalescu nr. 2A

BDD-A20366 © 2001 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:36 UTC)